

VU Research Portal

De eerste psychopaat in de Nederlandse letteren. Jac. van Ginneken over Multatuli
Noordegraaf, J.

published in
Jaarboek Multatuli
2016

document version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)
Noordegraaf, J. (2016). De eerste psychopaat in de Nederlandse letteren. Jac. van Ginneken over Multatuli. *Jaarboek Multatuli*, 76-80.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:
vuresearchportal.ub@vu.nl

‘De eerste psychopaat in de Nederlandse letteren’

Jac. van Ginneken over Multatuli

Jan Noordegraaf

Inleiding

De Nijmeegse hoogleraar Jacques van Ginneken S.J. (1877-1945) was een bekend, maar niet onomstreden taalgeleerde.¹ In 1923 was hij aan de toenmalige ‘Roomsche Katholieke Universiteit te Nijmegen’ aangesteld om onderwijs te geven in de Nederlandse taal- en letterkunde, in de vergelijkende Indogermaanse taalwetenschap en in het Sanskriet. Van Ginneken was een gedreven taalkundige, die er geheel eigen theorieën op nahield, maar aangezien de Nijmeegse leerstoel Nederlandse taal- en letterkunde nog niet gesplitst was, moest hij ook colleges over Nederlandse letterkunde geven. Zoals alles wat hij aanpakte, deed hij ook dit met groot enthousiasme: hij had nu eenmaal de gave van het woord. En op zaterdagochtend hield hij ’s morgens van 11 tot 12 een openbaar letterkundecollege voor studenten van alle faculteiten, waar ook talrijke toehoorders van buiten de universiteit op afkwamen.

Die zaterdagochtendcolleges genoten een bepaalde vermaardheid, want de flamboyante Van Ginneken was beslist niet terughoudend in het geven van oordelen over Nederlandse literatoren en over diverse geleerde vakgenoten. Ik geef een paar voorbeelden uit een aantekenschrift van de Limburgse rechtenstudent Anthony Mertens (1915-1996), de latere redactiesecretaris van het weekblad *De Linie*, die in de jaren 1934-1938 het college heeft gevolgd.

Volgens Jacques van Ginneken was Bilderdijk ‘10 x groter dan Multatuli (die querulant om één ding ...) doch in zijn verzen bulken de opgewondenheden’. En Willem Kloos, die had ‘reeds veertig jaar verweekte hersens.; d. N. Gids kon je elke maand in een gekkenhuis laten schrijven – (U weet dat onder de gekken altijd een hoop litteratoren zijn; daar worden verzen geschreven dat het klapt)’. Albert Verwey, toen nog hoogleraar in Leiden, was volgens Van Ginneken ‘een lelijk, betweterig, wijsneuzig mannetje, die zijn uiterlijk in alles tegen heeft. Hij kan niet praten, is kort van stof (...)’. Over het recente, 114 pagina’s tellende werk van de ‘dienstweigeraar en daardoor klerk op ministerie’ Garnt Stuiveling, *De Nieuwe Gids als geestelijk brandpunt* (1935), klapt Van Ginneken als volgt uit de school: ‘Het [77] boekje is door Overdiep geweigerd als dissertatie: ik zou ’t ook geweigerd hebben! ’t is te dun (...) Vroeg of laat ga ik hem eens verschrikkelijk afbreken in de Taaltuin!!’.²

---

¹ Zie onder meer Gerrold P. van der Stroom, *Jac. van Ginneken onder vuur. Over eigentijdse en naoorlogse kritiek op de taalkundige J.J.A. van Ginneken (1877-1945)*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU & Münster: Nodus Publikationen 2012. (Diss. Vrije Universiteit Amsterdam).

² In het voorwoord van zijn met een cum laude gewaardeerde Groningse dissertatie over *Versbouw en ritme in de tijd van ‘80* uit 1934 bedankt Stuiveling zijn promotor G.S. Overdiep (1885-1944) overigens op de gebruikelijke wijze. Het kan zijn dat Stuivelings zesde stelling, waarin hij een studie van Van Ginneken over ‘Rythme en versmaat bij Guido Gezelle’ (1930-1931) als ver onder de maat kwalificeert, de toorn van de Nijmeegse hoogleraar heeft opgewekt. Van Ginneken kende Overdiep goed als mederedacteur van het blad *Onze Taaltuin*.

‘Samedi chaque fois / Jacque épate les bourgeois’ stond er op zekere zaterdagochtend op het bord geschreven, en die uitspraak lijkt erg toepasselijk geweest te zijn. Maar op een gegeven moment ging Van Ginneken toch te ver: over het leven van de dichter P.C. Boutens had hij zulke dingen gezegd dat de strafrechter erbij te pas had kunnen komen, zo lezen we in de historische beschouwing van Jos Joosten.³ Het openbaar college werd daarom als zodanig beëindigd. Voortaan mochten er alleen studenten Nederlands aanwezig zijn.

De jurist Anthony Mertens, die in 1934 zijn eindexamen in Rolduc had gedaan, volgde vanaf 5 november 1935 het tweede jaar van het zaterdagcollege over de ‘letterkunde in Nederland tijdens de XIXe en XXe eeuw’. De eerste bijeenkomsten waren gewijd aan ‘de Richting van Tachtig’. Hieronder volgt het dictaat van het eerste college zoals we het in het aantekenschrift van Mertens vinden.⁴ Ik vind dat de ‘psychopaat’ Douwes Dekker er bij de Nijmeegse hoogleraar niet al te slecht van afkomt.

Van Ginneken over Multatuli, najaar 1935

5-X-1935

Tussen 1860 en 1880 waren het vooral twee groote figuren, die de loop der Nederlandse letterkunde beïnvloedden: *Eduard Douwes Dekker* en *Joseph Alberdingk Thijm*. Thijm telde méé sinds 1860, ja zelfs Kloos zegt, “dat hij de eenige volwaardige letterkundige was die toen leefde”.

DOUWES DEKKER

Als U de Max Havelaar nog niet gelezen hebt, bent u een groot kind – Multatuli was nòch held, noch genie; wel een *buitengewoon* man, de eerste psychopaat in de Nederlandse letteren. (na hem nog velen!) *Nietzsche* werd pas veel later compleet gek. Psychopathie is gevaarlijk, maar vernietigt de mensen nog niet. De Nieuwe Gids ging herhaaldelijk over het randje van ’t psychopathische; dat zou zonder het voorbeeld van Multatuli niet gedurfd zijn. Psychopathen en gekken hebben de streving, om over alle grenzen *tegelijkertijd* heen te lopen. M. Emants beschreef in zijn latere tijd niet dan gekken, complete gekken.

~ *Multatuli* leed voortdurend aan vervolgingswaan. Het beste kunnen we ons verdiepen in zijn *litteratuur* (zij wordt ’t best behandeld bij *De Vooys*). [78]

De “*Ideeën*”, gelijk ze er zijn, is en blijft een slecht boek, een rotte mestvaalt. De “*Ideeën*” zijn de geniale en gekke invallen van een nietgeschoolde filosoof over het vuilste materialisme van die dagen. (Daarmee heeft M. alle ongelovige onderwijzers 30 jaar lang van de kook gebracht: en hieraan is de ongeloofigheid van Nederland te danken!)

Hij had gelukkig *geen* geweten, als psychopaat. Alle minder ontwikkelden werden zijn slachtoffer, Deroutinés. ~ Het model van zijn ideeën is: “niets is waar, ook dit niet”.

Verder was hij sexueel totaal overprikkeld, heeft 5 à 6 vrouwen gehad. Vgl. het boek van *Meerkerk* (De hoofdstukken van dat boek zijn 5 vrouwennamen), idem de bewaarde papieren van de familie *Versteegh*.⁵

---

³ Jos Joosten, *Lijnen en breuken. Een kleine historische beschouwing over het Nijmeegse Instituut Nederlands*. Nijmegen: Van Tilt 1998, p. 23.

⁴ Anthony Théodore Mertens, *Litteratuurcolleges (Zaterdagochtend) Prof.Dr. Jac. van Ginneken S.J. 1934-1938*. (Privé-collectie).

⁵ Caroline Versteegh, de eerst indische fiancée van M., was de grootmoeder van Else Lasance (thans mevr. Mr. E. v.d. Dungen te Eindhoven), wier grootvader *Cloppenburg* met C.V. huwde na Multatuli’s blauwtje. Vgl. *Saks*, G.D.D.

PRINSEN schreef een boek: "Multatuli en de Romantiek"; we hebben M. z.i. niet genoeg gewaardeerd; Multatuli was een volslagen romanticus (psychopathische afdeling). De romantiek is in alle landen verlopen tot psychopathisme: G.Th. Hoffmann, Victor Hugo, Shelly. Duitsland wemelt van de romantische psychopathen, Brentano, Novalis!

– Multatuli ging prat op zijn eigen absolute oorspronkelijkheid. Dit is niet waar. Hij heeft alle Europeesche psychopathische romantici verslonden. Trommel zooveel m. boeken! Idem Busken Huet daarginds. Je kon in Indië beter op de hoogte blijven van de Europeesche literatuur dan hier. ~ Prinsen zei dus, dat M. behoorde tot de tweede helft van de romantische periode.

Verder is er het boek van Dr. Th. Swart Abraham; hij was de arts der familie Douwes Dekker. Zijn studie in De Gids, met M's ziektegeschiedenis, bracht de genadeslag toe aan de heldenvereering voor Dekker. ~ Swart deelde hem in bij de querulanten. Hij stelde een diagnose uit M's boeken, zeer scherp. Niemand heeft ertegen geprotesteerd. (?) Bij de meesten lag Multatuli toen eruit, bij mij niet. *Nietzsche* was immers het groote voorbeeld, óók die was compleet gek, maar schreef iets goeds! Noem M. 50 x psychopaath, hij heeft toch zijn verdiensten. De man loog elke dag en elk uur, zijn persoon was verleugend, ook en vooral in de Max Havelaar.

Vosmaer en Huet, de meest serieuze critici dier dagen, hebben hem hoog opgehemeld. Vosmaer betitelde zijn studie over M. "Een Zaaier". Onder zijn goed zaad was echter ontzaglijk veel onkruid.

~ Aan tallooze mensen heeft hij de diepste troost en evenwicht ontnomen. Het moderne socialisme en communisme zou in ons land onmogelijk zijn geworden zonder Multatuli (via Domela Nieuwenhuis). Hij was de *eerste opstandeling tegen het wettelijk gezag, in de literatuur vereerd*. (??)

Al in die dagen had *van Vloten* hem in de gaten (soort zoekt soort!). v. Vl. voelde zijn valsheid, niet echter zijn ongeloof, want v.Vl. was veel degelijker ongeloovig [79] dan Multatuli. Hij voelde dat M. als filosoof volstrekt niet meetelde, en dat zijn intimidatie van het publiek uit valse behoefte voortsproot ... ("Een tragedie in zijn leven krijgt iedereen"!)

Multatuli verdedigt de Javanen, maar veracht ze diep. "Als je een lieve vrouw hebt, ga je oplaatst meenen dat je een speech als tot de hoofden van Lebak gehouden hebt of houden kunt!"

Het boek van *J.A. Alberd. Thijm* (= Lod. v. Deyssel) over M. is een mooi, goed boek. Van Deyssel is *stapelgek* geweest, is de groote navolger van M. als psychopaath. Hij is de erkenning, hoe het soort psychopathen van de Nieuwe Gids hun geestelijke vader vonden in Multatuli: (dat blijkt uit beide boeken van v.D. dat over Jos. Alb. Thijm en dat over M.). Van Deyssel was hier weer uit het gekkenhuis en had zijn verstand terug; v.D. hééle "apocalyps" is één ruzie tegen zijn vader, "een mooi standje".

Dr. Swart-Abr. (anti-semiet!) schreef later nog in Taal & L[etteren] VII nog een studie "Multatuli als Indo-Germaan".

De Vooys hield in de Mij. v. lett. 1910 een goede voordracht over de invloed van M. op de jongeren; De Vooys kende die nog goed, van zijn eigen jeugd!

J. de Gruyter schreef een samenvattende biografie in 2 deelen: goed, maar niet groots. Zooals de van Eeden-biogr. door Kalff jr. – De Gruyter weet niet te noemen, hoe M. een groot talent geweest is, berustend op *een intensiviteit van groote innerlijke en uiterlijke menselijkheid*.

(*Proust* wordt de kunstenaar van het intense leven genoemd, maar alle artsen moeten dat zijn).

M. had een interne voorstellingsgave, een pathos, een gepassioneerde volzin. Dat zal zijn blijvende verdienste zijn, dat hij die een plaats bezorgd heeft in onze litteratuur.

Niet alle groote mensen zijn heiligen! Je kunt een groote schurk zijn, maar toch een groot mens (vgl. *Verlaine!*). Er zijn vele geestesziekten, die goddank nog een groot stuk geest laten leven.

De laatste zin van de Max Havelaar is psychopathisch en zoo, maar *geweldig*; alleen om die zin al zou hij mee moeten tellen in de vaderlandsche verheffingsgeschiedenis.

Hij heeft de moed gehad voor zijn overtuiging. Armoe! vandaar voelde hij zich ook de moderne martelaar.

als wij de millioenen van Indië niet
hadden, dan hadden we *niks*. Maar
we hebben ze gestolen ...!

[p. 80]

***